

Мазур Ю.П., к.е.н., Уманський державний аграрний університет

ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ КРИЗИ НА ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ РИБНОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Стабілізаційні процеси в економіці України, сприяли наповненню “продовольчого кошика” населення держави високоякісними продуктами харчування, що є одним із головних завдань продовольчої безпеки. Проте залишається суттєва різниця між бажаним і реальним попитом населення на такі товари, як плоди і овочі, риба та рибні продукти, смакові товари, молоко та молочні продукти. Різниця між бажаним та реальним щомісячним попитом на рибу та рибну продукцію усередненою сім’єю показує, що ринок має значний потенціал.

Підвищення рівня забезпечення населення рибою та рибною продукцією можливе за рахунок раціонального використання потенціалу всіх видів внутрішніх водойм України, збільшення рівня вилову океанічної продукції та зростання імпорту риби та рибної продукції.

Прийняття протягом останнього десятиріччя ряду Законодавчих актів стабілізувало виробництво та вилов водних ресурсів, проте кризові явища 2008 р. призвели до появи в підприємствах рибного господарства ряду негативних явищ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми підвищення ефективності природокористування та рибного господарства досліджували вітчизняні та зарубіжні учені: П. П. Борщевський, М. В. Гринжевський, В. П. Долинський, Р. В. Гаврилов, В. А. Мурін, М. С. Стасишен, М. А. Хвесик. В працях досліджувалися стан виробництва продукції та перспективи розвитку підприємств рибного господарства. Вплив фінансової кризи, яка вже вдарила по рентабельним галузям підприємницької діяльності (будівництво, металургія, хімічна промисловість та ін.) і все активніше впливає

на галузі сільського господарства, вивчений не достатньо.

Формулювання цілей статті. Основною ціллю є дослідження стану і тенденцій, що склалися в рибному господарстві, наукове обґрунтування впливу фінансової кризи на діяльність галузі та зниження можливих ризиків, визначення позитивних сторін кризової ситуації та кроків з метою розвитку галузі.

Для визначення стану вилову риби підприємствами рибного господарства було розглянуто тенденції, що склалися протягом останніх років в різних видах водоймищ (табл. 1).

Таблиця 1. Вилов риби та добування інших водних живих ресурсів підприємствами рибного господарства за видами водоймищ, т[1, с. 201]

Показник	1995р.	2004р.	2005р.	2006р.	2007р.	2007р. до 1995р., %	2007р. до 2004р., +/-
Усього	400191	225905	265585	228840	207242	51,8	-18663
В т.ч. у внутрішніх водоймах	67816	35365	37396	36701	37692	55,6	2327
у виключній (морській) економічній зоні України	30133	52467	61176	46799	45997	152,6	-6470
у виключних (морських) економічних зонах інших держав	279548	126834	149622	122374	123553	44,2	-3281
у відкритій частині Світового океану	22694	11239	17391	22966	–	101,2*	11727*

Примітка * – в 2007 р. вилов у відкритій частині Світового океану вітчизняними підприємствами не проводився тому порівняння проводилися з 2006 р.

Перш за все доцільно підкреслити загальне зниження виробництва продукції. Порівнюючи вилов риби в 1995 та 2007 рр., бачимо, що зростання показника відбулося лише в позиції „виключна морська економічна зона України”. За рахунок цього показника відбувалася деяка стабілізація

загального вилову риби в 2000 –2002 рр.

Починаючи з 2003 р. спостерігається значне щорічне зниження загального рівня вилову майже на 20 тис. т (виключенням є рівень вилову в 2005 р.). Причинами цьому зниження є вплив різних факторів. Проте, основним є зменшення вилову риби у виключних (морських) економічних зонах інших держав. Домовленості з іншими морськими країнами припиняють існування через економічну недоцільність, викликану високою собівартістю виловленої продукції та відсутністю державної підтримки галузі (риболовецькі судна вимушені продавати виловлену продукцію з метою забезпечення ремонтів в портах іноземних країн). Цим же пояснюється відсутність діяльності у відкритій частині Світового океану в 2007 р.

На відміну від стану вилову морської риби зростає показник вилову риби у внутрішніх водоймах. Рівень росту за період 2004-2007 рр. становить 6,8 %. В Україні діють наукові та дослідні установи, які володіють рядом високоефективних технологій, державні рибницькі підприємства та велика кількість діючих підприємств і підприємців, які виробляють значну частку практично неврахованої продукції. Незважаючи на те, що підприємствам не вигідно нарощувати виробництво, на фоні зростання цін на рибу та рибну продукцію, вони розуміють і безперспективність його скорочення (табл. 2).

Таблиця 2. Вилов риби у внутрішніх водах України, тонн [1]

Показник	2004р.	2005р.	2006р.	2007р.	2007 до 2004 рр.	
					%	+/-
у внутрішніх водоймах	35365	37396	36701	37692	106,6	2327
в т. ч. у прісноводних водоймах	35365	37388	36701	37110	104,9	1745
з них в озерах	1399	2660	2413	3141	224,5	1742
в річках	1546	1806	1673	1952	126,3	406
у водоймищах (без рослиноїдних риб)	6903	6781	6636	6696	97,0	-207
у ставках та інших водоймах рибницьких господарств	23995	24343	24479	23417	97,6	-578

Незважаючи на зменшення кількості виловленої продукції, рівень споживання населенням риби та продукції з неї зростає. В той же час, забезпечення продукцією із сировини, отриманої від вітчизняного виробника залишається стабільною(табл. 3).

Таблиця 3.Споживання риби і рибопродуктів в Україні, кг на одну особу за рік [1, с. 434]

Показник	2004	2005	2006	2007	2007р. до 2004 р.	
					%	+/-
Риба і рибопродукти	12,3	14,4	14,1	15,3	124,4	3,0
в т.ч. продукції отриманої із сировини вітчизняного виробника	4,7	5,6	4,9	4,5	95,7	-0,2

Проте імпорт риби та рибопродуктів у річному обсязі споживання населення становить відповідно 71,1 % при 30 % пороговому критерії, що давно перейшов межу продовольчої безпеки.

Для рибного господарства подальше зростання рівня імпорту означає скорочення державних капіталовкладень у будівництво риболовецьких суден, зариблення внутрішніх водойм та скорочення витрат на відновлення фауни у виключній (морській) економічній зоні України. Для звичайних споживачів небезпекою зростання залежності від закордонних постачальників риби та рибної продукції ставить є залежність від вартості іноземної валюти на вітчизняному ринку.

Фінансова криза, що наступила в 2008 році, ускладнила діяльність підприємств рибного господарства тимчасовим зниженням ціни реалізації виробленої товарної риби. Необхідність погашення отриманих кредитів призвела до порушення технологій вилову, зберігання та подальшої реалізації вирощеної товарної риби. В подальшому кризові явища призвели до відмови від закупівлі якісних штучних кормів і обладнання, внесення зарибку (особливо у водосховища та інші водойми). Безумовно, це негативно вплине на результати діяльності рибного господарства в подальшому.

Для зниження впливу кризи на підприємства рибного господарства доцільно розглянути всі чинники, які прямо або опосередковано впливають на їх діяльність. Основними із них є:

1. Рибогосподарський комплекс, як складова агропромислового виробництва, працює в умовах кризи більше п'ятнадцяти років. Починаючи з 90-х років минулого століття підприємства, втративши державну підтримку, постійно перебувають в складних фінансових умовах. Відсутність доступних кредитів на придбання основних засобів, кормів та оплати праці призвела до стану, коли застосування інтенсивних технологій в рибному господарстві стало неможливим. Це призвело до зниження ефективності виробничої діяльності підприємств, вимушеного застосування екстенсивних (випасних) технологій, переходу кваліфікованих працівників в інші галузі. Позитивом стало формування керівників –підприємців нового покоління, які постійно знаходяться в пошуку нових економічно обґрунтованих технологій, досліджують ринок з метою задоволення потреб споживачів продукції, диверсифікують виробництво.

2. Наявність в Україні значних площ територіальних морських вод, водосховищ на річках Дніпро, Південний Буг, природних і штучних озер та ставків навіть в складних економічних умовах кризи дозволяє їх ефективно використовувати при мінімальних витратах. Враховуючи сприятливі для рибного господарства природно-кліматичні умови, природну рибопродуктивність водойм та постійний попит, можливість мінімізувати використання штучних кормів за рахунок збільшення в полікультурі рослиноїдних риб, підприємці реалізують мрію будь-якого підприємництва: отримання прибутку при скороченні витрат.

3. Зниження рівня застосування хімічних засобів в сільському господарстві допомагає очищенню водойм від негативного впливу залишків гербіцидів, інсектицидів, деяких мінеральних добрив. Відновлюється потенціал водойм щодо розвитку аквакультури: з'являються у ставках раки, де

які підприємці вирощують устриць, розвивається рекреаційна діяльність на водоймах.

4. Зниження частки тваринництва в сільському господарстві для рибного господарства має свої позитивні сторони. Оскільки при виробництві зернових утворюється значна частка відходів, які раніше використовувалися для переробки на корм тваринам, зараз основним споживачем цих відходів, за умов подрібнення та правильного внесення, може стати рибицтво. Як показують дослідження найпоширенішим штучним кормом в спеціалізованих рибницьких господарствах є зерно злакових – фуражна пшениця, ячмінь та їх відходи. Вивчення рецептів рибних комбікормів показують, що іноді частка зерна пшениці або ячменю становить 50–70 % [2]. Досвід показує, що найбільший ефект досягається при годівлі подрібненим зерном та згодованим у вигляді тіста або окремо замоченими злаковими. Незважаючи на те, що зерно злаків відносять до категорії неповноцінних кормів, досвід отриманий при вирощуванні товарного коропа закордоном підтверджує високу ефективність згодовування хлібних злаків за достатнього розвитку природної кормової бази [3]. В цілому при годівлі риби продукція рослинництва має доволі високий кормовий коефіцієнт: загальна поживна цінність 1 кг зерна пшениці може досягати 1,1 – 1,3 кормових одиниць, пшеничних висівок 0,7–0,8 к. о., поживність ячменю, як компонента кормосуміші – 0,95–1,25 к. о., вівса в суміші – наближається до 1 к. о., жита 1,0–1,2 к. о. [4, с. 174-187].

5. Незважаючи на твердження про те, що риба та рибна продукція не відноситься до основних продуктів споживання, рівень її споживання постійно зростає. Розвиток економіки за період 2003-2007 рр. спричинив і ріст споживання цієї продукції на 27,5 %. Такий показник балансу попиту і пропозиції та визначення продовольчої незалежності, як індикатор ємності внутрішнього ринку, показує щорічне зростання ємності ринку риби та продукції з неї на 4–7 %. В цілому за досліджуваний період цей показник

зріс на 24,7 %. Разом із тим, незважаючи на зростання рівня споживання, до рівня повноцінного забезпечення – 20 кг на душу населення, необхідно ще 4,7 кг (23 %). Дослідження показують зростаючі вимоги споживачів до якості продукції (попитом користується товарна риба індивідуальною масою 1 кг і більше). Постійний попит на свіжу рибу та продукцію з неї вимагає стабільного виробництва, і не передбачає його зменшення.

6. Постійна світова нестабільність у використанні всіх видів ресурсів призвела до високої вартості океанічної та морської продукції. Поряд із віддаленням від берегів України рибодобувних промислів, ринок наповнюється імпортною продукцією. Світове зростання ціни на морепродукцію, падіння курсу вітчизняної валюти та велика кількість посередників аж ніяк не сприяють зростанню рівня її споживання.

7. Через відсутність залежності на вітчизняному ринку прісноводної риби підприємства рибогосподарського комплексу мають шанс реалізувати власні конкурентні переваги. Але важливим стає виробництво продукції, яка користується попитом в споживачів. Стає зрозумілим, що в прісноводних водоймах доцільним є виробництво такої продукції, яка б наближалася за своїми властивостями до морської, а інколи і перевищувала їх.

Аналіз даних показує, що масове застосування випасних (низьковитратних) технологій дозволило стабілізувати виробництво та вилов риби у внутрішніх водоймах, перейшовши у фазу очікування. Наступним кроком має стати фаза зростання виробництва, але доволі несприятливі кризові явища 2008 р. дещо відклали процес росту виробництва. Проте, довго залишатися в стані очікування розвитку в країні, яка вступила в СОТ, неможливо. Найближчим часом підприємств рибного господарства, незалежно від форми власності мають зробити кроки аналогічні китайським виробникам риби, які завдяки аквакультури виробляється більше 62 % від загального річного вилову [5].

Основою для майбутнього забезпечення їх ефективного функціону-

вання є спеціалісти рибного господарства, яких готують державні аграрні вузи. Від рівня впровадження інновацій в підприємствах, виробництва товарів, які є замінниками імпортованих продуктів буде залежати майбутнє всього рибного господарства держави.

Висновки. Подальший розвиток кризових явищ в рибогосподарському комплексі України має ряд позитивних факторів. Поряд із банкрутством деяких підприємств відбувається і санація ринку від неякісної продукції, зростають вимоги споживачів, що неминуче призведе до розвитку досконалої конкуренції. Функції державних органів влади в цій ситуації – сприяти її розвитку. Для підприємств рибогосподарського комплексу важливою є фінансова підтримка. Об'єктивно можна сказати, що якісна продукція в рибницьких підприємствах, в разі створення мінімальних сприятливих умов вирощування товарної риби, буде. Тому цікавою була б можливість централізованого укладення ф'ючерсних контрактів на товарну рибу по обумовленим цінам. Це знижує ризик як для виробника, так і споживача. Оскільки споживачем виступають дитячі установи, лікарні, бюджетні структури, при виробництві мають дотримуватися найвищі санітарні норми. Крім того, виключається із ланцюга забезпечення рибою та рибною продукцією непродуктивна ланка – посередник.

Протягом 3–5 років необхідна підтримка бізнес-проектів для впровадження сучасних технологій вирощування риби конкурентоспроможних видів, а у випадку відсутності державної підтримки, доцільною була б пролонгація кредитів, створення податкових канікул таким підприємцям. Особливо перспективним є наращування виробництва власної морепродукції за рахунок розвитку аквакультури, особливо в прибережних морських водах.

Бібліографічний список

1. Статистичний щорічник України за 2007 рік. К.: Державний комітет статистики України. – 778 С.

2. Мазур Ю.П. Економічна ефективність рибної галузі та шляхи її підвищення в Черкаській області / Мазур Ю.П. // „Вісник аграрної науки Причорномор'я”. Миколаїв – 2004. – С. 103–106.

3. Merla Y. The unfavorable inbreeding effects in pond culture // Aquatic ski and Trish. Abstrs. – 1973. З. 1. – Р. 196.

4. Годівля риб. // [Шерман І.М., Гринжевський М.В., Желтов Ю.О. та ін] ; за ред. І.М. Шермана. – К.: Вища освіта, 2001. – 266 с.

5. Рыбное хозяйство Китая – в новом измерении / Зиланов В.К., Мамонтов Ю.П. // Рыбное хозяйство. – 2003. – № 3. – С. 11–15.

Аннотация

Мазур Ю.П. Особенности влияния кризиса на деятельность предприятий
рыбного хозяйства Украины

Рассмотрены основные принципы возможного воздействия финансового кризиса на предприятия рыбного хозяйства Украины. Проанализировано состояние и возможности развития производства продукции предприятий отрасли в кризисных условиях. Предложены некоторые шаги для смягчения воздействия кризиса.

Annotation

Mazur Yu.P. The specifications of the influence of the crisis on
fishery enterprises of Ukraine

The main principles of potential effect of financial crisis on fishery enterprises of Ukraine are studied. The state and possibilities of development of production of the branch in crisis conditions are analyzed. Some steps for softening the effect of crisis are suggested.